

Відгук

офіційного опонента щодо дисертації Веретенко Ірини Михайлівни на тему «Розвиток соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах України (кінець XX – початок XXI століття)», представленої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка

На шляху розбудови України як соціальної правової демократичної держави з метою зростання рівня благополуччя населення, забезпечення прав дітей важливим є вивчення соціально-педагогічної роботи в закладах освіти. Саме ці заклади покликані створити сприятливе середовище, соціально-педагогічні умови для гармонійного розвитку підростаючої особистості, формування її безпечної просоціальної поведінки. З огляду на це, тема дисертації І.М. Веретенко є актуальною, а пошук оптимальних шляхів розв'язання досліджуваної проблеми своєчасним.

Повно і чітко означено об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження. Відповідно до наукового апарату не викликає запитань план дисертації.

Хронологічні межі дослідження обґрунтовані; достатня й доцільна джерельна база дозволила повною мірою вирішити поставлені у дисертації завдання.

Усе представлене у науковій новизні одержаних результатів відповідає вимогам до такої позиції; вона цілком переконлива. Йдеться про: узагальнення теоретичних положень, парадигм та практичного досвіду соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах України у поступі кінця XX – початку XXI століття; розроблення періодизації такої роботи; характеристику напрямів, змісту та форм соціально-педагогічної роботи у заданих хронологічних межах. Водночас, на нашу думку, уточнення потребує твердження про подальший розвиток напрямів соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах України, оскільки не зрозуміло, що саме у царині напрямів соціально-педагогічної роботи є науковою новизною дисертації.

Відповідно до наукової новизни одержаних результатів *основними здобутками дисертантки є:*

1. Багатогранне з'ясування понятійно-категоріального апарату наукових пошуків і парадигм соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах України (кінець XX – початок XXI століття), у підсумку чого автором на основі історико-педагогічного огляду проблеми означено основні підходи до визначення поняття «парадигма». Дослідниця поділяє наукову позицію, що у соціально-педагогічній теорії та практиці існують різні парадигми, що допомагає виконувати різні соціально-педагогічні завдання.

У зв'язку з цим, обґрунтовано доцільність виокремлення когнітивно-інформаційної, компетентнісної, особистісної, культурологічної парадигм соціально-педагогічної роботи. Узагальнена інформація щодо основних положень теорій соціально-педагогічної роботи з дітьми відповідно до тієї чи іншої парадигми представлена у розлогіх таблицях Додатку Б.

Автор характеризує кожну парадигму з опертям на теоретичні викладки, що її ілюструють, уникаючи зашореності. Зокрема, зроблено, на нашу думку, вірний акцент, що основою когнітивно-інформаційної парадигми сучасної соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах України є набуття учнями емоційного та соціального інтелекту. Так, емоційний інтелект передбачає ідентифікацію емоцій, розуміння їх, знання можливостей керування ними, формування емоційної культури. Соціальний інтелект передбачає визначення своєї позиції щодо соціальної дійсності, здатність адекватно розуміти свою поведінку й поведінку інших, враховуючи ті чи інші соціальні ролі. Такий висновок є прогресивний і важливий у контексті переосмислення соціально-педагогічної роботи в закладах освіти, оскільки надання інформації про ризики та правила поведінку в інформаційному просторі, формування вмінь безпечного реагування в ризикованих ситуаціях, контролювання емоцій – надзвичайно важливі завдання сучасної соціально-педагогічної роботи.

Водночас доведено, що однією із домінуючих парадигм у соціально-педагогічній теорії і практиці є компетентнісна парадигма. Автор дисертації узагальнено характеризує ключові компетентності, й, враховуючи предмет дослідження, більшою мірою зупиняється на аналізі соціальної компетентності, її компонентах, етапах формування; описує проблему соціальності особистості.

2. Враховуючи наукові доробки українських дослідників, виважено представлено зміст поняття «соціально-педагогічна робота в загальноосвітніх навчальних закладах». Нам особливо імпонують у цьому визначенні змістові акценти щодо безпечної поведінки учня та розвитку його соціальної активності. Визначення базового поняття дисертації задало певні параметри аналізу соціально-педагогічної роботи у різні періоди, що чітко простежується в усіх параграфах дисертації.

3. За результатами історико-педагогічного аналізу автором цілком слушно визначено три періоди розвитку соціально-педагогічної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах України у встановлених хронологічних рамках дослідження: пошуково-адаптаційний (1980-1992), нормативно-методичний (1993-2005), організаційно-технологічний (2006-2014). Для визначення цих періодів було обґрунтовано обрано такі критерії, як наявність нормативно-правової бази, забезпеченість фахівцями, пріоритетність напрямів, форм і методів роботи.

4. Заслуговує на увагу, визначення автором змістового наповнення соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах у кожний із трьох періодів. Зокрема, вирішуючи це завдання, дисертанткою достатньо розлого розкрито сутнісні особливості розвитку соціально-педагогічної роботи на кожному етапі відповідно до запитів часу. Виокремлено, що у перший період мало місце акцентування уваги на важковиховуваних дітях, труднощах спілкування, а сама соціально-педагогічна робота фокусувалася в межах загальноосвітнього навчального закладу.

Установлено, що у нормативно-методичний період квінтесенцією соціально-педагогічної роботи стали: охорона прав дітей, запобігання шкідливим звичкам, взаємодія школи і сім'ї (зазначене обумовлене проблемами трудової міграції, торгівлі людьми, насильства в сім'ї). У школах з'явилися кваліфіковані соціальні педагоги, освітній процес ще більше звільнився від політизації; викристалізувалися механізми міжвідомчої взаємодії.

Відзначено, що організаційно-технологічний період характеризується впровадженням нових технологій соціально-педагогічної роботи, серед яких технології роботи з учнями з особливими освітніми потребами, з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах через досвід посттравматичного синдрому; технології профілактики та подолання Інтернет-залежності, кібербулінгу, проявів суїцидальної поведінки підлітків тощо. Автором наголошується, що у цей період пріоритетом стає формування в учнів відповідальності за своє здоров'я, життя.

Потрібно особливо відзначити як позитивне те, що І.М. Веретенко неодноразово демонструється зв'язок між статистичними даними у певний період і актуалізацією того чи іншого виду чи форми соціально-педагогічної роботи в загальноосвітньому навчальному закладі.

Поділяємо позицію здобувача, що важливим для історико-педагогічного дослідження є аналіз мети соціально-педагогічної роботи на кожному етапі. Таке виокремлення і деталізація, безумовно, сприяли кращому осмисленню пріоритетів того чи іншого періоду, а відтак, глибокому аналізу генези соціально-педагогічної роботи у заданих темою хронологічних межах. Матеріал щодо визначення мети соціально-педагогічної роботи подано здобувачем у таблиці Додатку А.

Враховуючи узагальнене бачення мети соціально-педагогічної роботи, автором на основі вивчення науково-педагогічної літератури, планів та звітів ЗНЗ, аналітичних звітів соціальних педагогів правильно виокремлює основні напрями такої роботи: діагностичний, охоронно-захисний, консультативний,

профілактичний, корекційний, організаційно-методичний. Для представлення особливостей соціально-педагогічної роботи за кожним напрямом дисертантом відповідно згруповано посадові обов'язки соціального педагога. Такий підхід дозволив яскраво проілюструвати рівномірність нормативних завдань і функцій таких фахівців згідно із напрямками соціально-педагогічної роботи у ЗНЗ.

Особливо цінним нам видається для подальших історико-педагогічних досліджень, а також для глибшого усвідомлення історичного контексту розвитку соціальної педагогіки як науки і практики визначення найпоширеніших діагностичних методів соціально-педагогічної роботи на кожному етапі її розвитку. Слід зауважити, що автор презентує діагностичний напрям соціально-педагогічної роботи у тісній прив'язці до змісту роботи та актуальних проблем часу.

Своєрідною візитівкою кожного означеного вище напрямку соціально-педагогічної роботи у дисертації стали характерні форми і методи роботи. Потрібно підкреслити, що Іриною Михайлівною підібрано цікаві й найбільш характерні відповідному періоду форми роботи. Наприклад, серед типових форм пошуково-адаптаційного періоду названо години спілкування, диспути, відеолекторії, екскурсії, вікторини тощо. Описуючи нормативно-методичний період, дисертанткою виокремлено тренінги, мозкові штурми, соціальну рекламу, міні-вистави тощо. Серед форм, що представляють організаційно-технологічний період, влучно визначено квести, форму-театри, флеш-моби, акції, проекти, віртуальні екскурсії тощо. При цьому наголошено, що особливого поширення набули форми роботи волонтерського спрямування.

У сукупності узагальнений автором матеріал щодо форм і методів роботи утворює «технологічну скарбницю» для соціального педагога, в т.ч. й для подальшого удосконалення форм і методів роботи у частині оптимального структурування організаційних форм, наповнення їх інноваційними деталями, нового поєднання соціально-педагогічних прийомів роботи тощо.

Врахування сучасних тенденцій і явищ у дитячому молодіжному середовищі дозволили І.М. Веретенко окреслити перспективи подальшого розвитку соціально-педагогічної роботи в Україні, а це: медіаосвіта, що сприяє критичному та адекватному сприйняттю учнями інформації з різних джерел; попередження суїцидальної поведінки підлітків, які є користувачами соціальних мереж; активна співпраця соціальних педагогів з шкільними поліцейськими та представниками кіберполіції; робота з тимчасово переміщеними особами, сім'ями учасників антитерористичної операції тощо.

Практична значущість одержаних результатів дослідження очевидна. Фактичний матеріал, теоретичні висновки дисертації можуть використовуватися при підготовці комплексних історико-педагогічних праць, під час розроблення змістових модулів ряду навчальних дисциплін у процесі професійної підготовки соціального педагога і соціального працівника; у системі післядипломної освіти для підвищення професійної компетентності таких фахівців.

Послідовність та аргументованість положень надають дисертації завершеності. Заслугує схвалення прагнення дисертантки до ґрунтовних узагальнень після окремих масивів матеріалу.

Дисертація вирізняється лаконічністю і логічністю викладення матеріалу. Всі композиційні частини представлено достатньо чітко. Стил ь дисертації науковий. Висновки послідовні, змістовні і узгоджені із завданнями дисертації.

Список використаних джерел більш, ніж достатній й налічує 423 позиції. В опублікованих за темою дисертації працях (а їх 22) повною мірою викладено наукові положення, обґрунтовані в процесі наукового пошуку. Зміст дисертації ідентичний змісту автореферату.

Разом з тим, аналізуючи дисертацію як самостійний і завершений науковий продукт, маємо звернути увагу на окремі упущення, а також висловити автору деякі побажання.

1. Враховуючи заявлене автором практичне значення одержаних результатів, на нашу думку, під час висвітлення генези соціально-педагогічної роботи доцільним видається хоча б пунктирне означення розвитку у заданих хронологічних межах соціальної роботи в Україні, що вплинуло на теоретичне підґрунтя досліджуваного процесу. Робота лише збагатилася, якби автор вказав «координати» співпраці соціальних педагогів і спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, соціальних працівників з неурядових організацій.

2. Оскільки одним із базових критеріїв визначення етапу розвитку соціально-педагогічної роботи є пріоритетні напрями роботи, дисертація значно виграла б за умови ретельнішого опису таких пріоритетних напрямів на кожному етапі. Окрім цього, цілісності дисертації надало б висвітлення з опертям на пріоритетні напрями й перспектив розвитку соціально-педагогічної роботи.

3. Серед означених перспектив лише побіжно відображено діяльність соціального педагога щодо забезпечення права дитини на участь в житті суспільства і ухваленні рішень (наприклад, взаємодія з дитячими громадськими об'єднаннями/організаціями, підтримка дитячих ініціатив щодо національно-патріотичної, державотворчої, доброчинної діяльності), робота в міждисциплінарній команді в об'єднаній територіальній громаді.

4. Зважаючи на те, що положення про напрями, зміст та форми соціально-педагогічної роботи в школах-інтернатах для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, представлено в науковій новизні дисертації, автору доцільно було б чіткіше презентувати свою позицію щодо актуальності, причин і факторів процесу реформування системи інституційного догляду та виховання дітей, що визрівали роками. Відповідно до міжнародних стандартів забезпечення права дитини на сім'ю завжди лежало в основі соціальної і соціально-педагогічної роботи. Нині деінституціалізація є пріоритетом для України, а відповідно й визначає перспективи соціально-педагогічної роботи у закладах інтернатного типу.

5. По тексту дисертації не достатньо згадуються неурядові організації, фонди, які сприяли розвитку соціально-педагогічної роботи, реалізуючи широкомасштабні всеукраїнські проекти на базі загальноосвітніх навчальних закладів.

Однак висловлені зауваження та побажання є дискусійними й не применшують належної оцінки наукового рівня дисертації.

Таким чином, дисертація “Розвиток соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах України (кінець XX – початок XXI століття)” є завершеним науковим дослідженням, відповідає за своїм змістом, рівнем новизни, теоретичним і практичним значенням одержаних результатів вимогам пунктів 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», а його автор – Веретенко Ірина Михайлівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка.

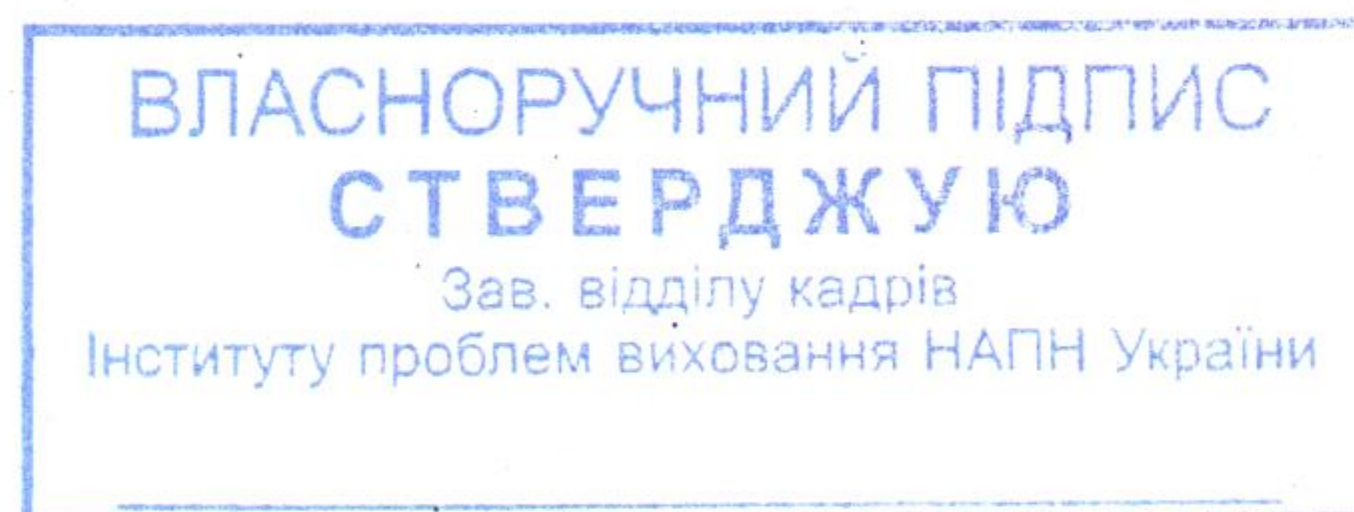
Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,

заступник директора з науково-експериментальної роботи

Інституту проблем виховання НАПН України

Ж. В. Петрочко
Ж. В. Петрочко

Петрочко Ж. В.
Т. Веретенко (Ірина І. В.)